

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİNİN

ŞƏRQŞÜNASLIQ

JURNALI

JOURNAL OF
ORIENTAL STUDIES
OF BAKU STATE UNIVERSITY

1/2026

ISSN (Online) 3134-7231

ISSN (Print) 3134-9013

Bakı – 2026

**Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində
21 oktyabr 2021-ci il tarixində qeydiyyatdan keçmişdir
(Mətbu nəşrlərin reyestrinə daxil edilmə nömrəsi 4361)**

Baş redaktor:
akademik Rafael Hüseynov

Redaksiya heyəti:

BELLİNGERİ CAMPIERO

Professor; Venesiya Ka Foskari Universiteti, İtaliya

CAVADİ HƏSƏN

Professor; Kaliforniya Universiteti, ABŞ

CƏLİLOV OQTAY

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

ÇALISOVA NATALIYA

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Rusiya Dövlət Humanitar Universiteti, Rusiya

EKİCİ METİN

Professor; Ege Universiteti, Türk Dünyası

Araşdırmaları İnstitutu, Türkiyə

FİLİPPOV ALEKSANDR

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Sankt-Peterburq Dövlət Universiteti, Rusiya

XƏNDAN AYDAN

Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

KAZIMOV MEHDİ

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

QARADAĞLI VUQAR

Filologiya elmləri doktoru, dosent;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

QASIMOVA AİDA

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

LO MBAYE

Professor; Dyuk Universiteti, ABŞ

MANSOOR ASMA

Professor; İslamabad Beynəlxalq İslam

Universiteti, Pakistan

MƏMMƏDOVA ƏSMƏTXANIM

Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

NİKOLAYEVA MARIYA

Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent;

Rusiya Elmlər Akademiyası, Rusiya

OÇİLOV OZODCƏN

Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru;

Özbəkistan Dövlət Şərqsünaslıq Universiteti,

Özbəkistan

RƏSULOV ƏSGƏR

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Milli Arxiv İdarəsi, Azərbaycan

RÜSTƏMOV RUFƏT

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

SUFİYEV ŞODİMAXAMMAD

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Tacikistan Respublikası Elmlər Akademiyası,

Tacikistan

TOBİA STEFAN

Professor; Strasburq Universiteti, Fransa

Bakı Dövlət Universitetinin **ŞƏRQŞÜNASLIQ** jurnalı/Journal of **ORIENTAL STUDIES** of Baku State University, № 1, 2026. – 168 səh. Bakı, BDU, 2026.

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ

ƏQİQ CƏFƏRZADƏ Gülnar

QACAR ŞAHZADƏLƏRİNİN BƏDİİ İRSİ – MƏHƏMMƏDƏLİ MİRZƏ DÖVLƏTŞAH

The Literary Legacy of Qajar Princes – Mohammad-`Ali Mirza Dowlatshah

<https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.305>

13

HÜSEYNBALAYEVA Təranə

**“ƏHDİ-ƏTİQ” MƏTNLƏRİNDƏ QƏHRƏMANLIQ MÖVZUSU VƏ ONUN DÜNYA
ƏDƏBİYYATINDA ARXETİPİK YERİ**

The Theme of Heroism in the Texts of the Old Testament and Its Archetypal Role
in World Literature

<https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.309>

23

HÜSEYNOV Rafael

**THE POWER OF THE CLASSICAL PERSIAN POETIC HERITAGE TO ENDURE
AND SERVE AS A MODEL**

Klassik farsdilli poetik irsin yaşamaq və örnək olmaq gücü

<https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.312>

34

DİLÇİLİK

ƏLİBƏYLİ Şəfəq

**FÜZULİNİN “SAQINAMƏ” ƏSƏRİNİN TƏRCÜMƏSİNİN LİNGVOPoETİK
XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Linguopoetic Features of The Translation of Fizulu “Saginama”

<https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.321>

73

QARADAĞLI VÜQAR

**THE FUNCTIONAL DOMAINS OF JARR AND NAŞB IN ARABIC: A CONTRASTIVE
ANALYSIS WITH THE AZERBAIJANI CASE SYSTEM**

Ərəb dilində *jarr* və *naşb*-in funksional sahələri: Azərbaycan dilinin hal
kateqoriyası ilə müqayisəli təhlil

<https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.328>

83

MƏMMƏDOVA Ziyafət

**KLASSİK FARSDİLLİ POEziYA NÜMUNƏLƏRİNDƏN SEÇİLMİŞ BİTKİ
ADLARININ İZAHLI LÜĞƏTİ**

An Explanatory Dictionary of Plant Names Based on Selected Examples of
Classical Persian Poetry

<https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.335>

95

TƏRCÜMƏ NƏZƏRİYYƏSİ VƏ ÇEVİRMƏLƏR

XƏNDAN Aydan

MEHMET KAPLAN. ŞEİR TƏHLİLLƏRİ 2 (CÜMHURİYYƏT DÖVRÜ TÜRK ŞEİRİ)

Mehmet Kaplan. Poetry Analysis 2. (Turkish Poetry of the Republican Period)

<https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.333>

119

QASIMOVA Aidə

ÜMİD SAFİ. RADİKAL EŞQ: İSLAM MİSTİK ƏNƏNƏLƏR TƏLİMİ

Omid Safi. Radical Love: Teachings from Islamic Mystical Tradition

<https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.337>

124

TƏQDİMATLAR, RƏYLƏR, DƏYƏRLƏNDİRMƏLƏR

GÜLTEKİN İlhamə

**ƏHMƏD HƏZİNİNİN “CAMİÜL-MÜRŞİDİN” ƏSƏRİNİN BERLİN
KİTABXANASINDA QORUNAN YEGANƏ ƏLYAZMA NÜSXƏSİ HAQQINDA**

About The Only Manuscript Copy of Ahmed Hazini's Jâmiu'l-Murshidîn Preserved
In The Berlin Library

<https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.345>

139

HÜSEYNOV Rafael

**TƏSƏVVÜF POEZİYASININ MAHİYYƏTİNİN DƏRKİ VƏ TƏŞƏKKÜLÜNÜN
DÜZGÜN TƏSƏVVÜRÜ ÜÇÜN GƏRƏK OLAN TƏMƏL ŞƏRTLƏR**

The fundamental conditions necessary for a scientific understanding of the
essence of Sufi poetry and a proper understanding of the process of its formation

<https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.348>

146

APA7 qaynaq göstərmə təlimatı

164

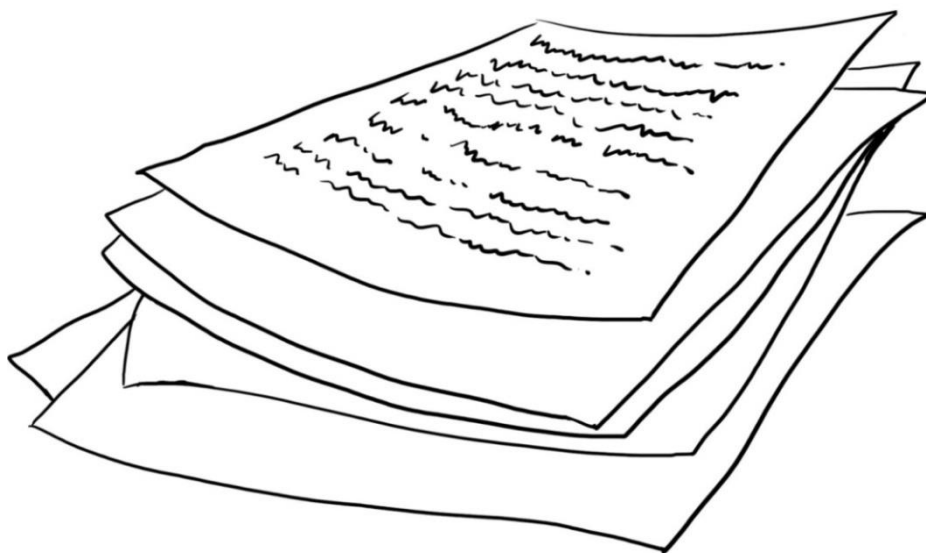
Nəşrə dair tələblər

166

Publication requirements

167

ТЭҚДИМАТЛАР, РЭЙЛӘР, ДӘҮӘРЛӘНДІРМӘЛӘР

UOT 297.18

DOI <https://doi.org/10.30546/209805.2026.105.1.345>

ƏHMƏD HƏZİNİNİN “CAMİÜL-MÜRŞİDİN” ƏSƏRİNİN BERLİN KİTABXANASINDA QORUNAN YEGANƏ ƏLYAZMA NÜSXƏSİ HAQQINDA

İLHAMƏ GÜLTEKİN*

Xülasə

Bu araşdırma Əhməd Həzininin “Camiül-Mürşidin” adlı əsərinin Berlin Dövlət Kitabxanasında Ms. orient. Oct. 2847 nömrəsi altında qorunan və günümüzədək çatan yeganə nüsxəsi haqqındadır. “Camiül-Mürşidin” əsəri haqqında ilk məlumatı əlyazmanın yerləşdiyi kataloqu hazırlayan V.Eilers vermişdir (1968, s.274-275). Daha sonralar S.Refiu'ddin və H.Nadirhan (2004, s.159-166) əsərlə bağlı ayrıca tədqiqat aparmış və bölmələri haqqında qısa məlumat vermişlər. Əsər üzərində geniş tədqiqat isə hələ də aparılmamış və çap olunmamışdır.

“Camiül-Mürşidin” əsəri nəsr və nəzmlə yazılmış dörd bölmədən ibarətdir: “Cəhriyyə – Yəsəviyyə”, “Xacəqan – Nəqşbəndiyyə”, “Kübrəviyyə”, “Eşqiyyə – Sidqiyyə”. Bölmələr arasında ən geniş olanı “Yəsəviyyə”dir. Kitabda müxtəlif rəvayətlər yer almış, təriqət şeyxləri və bəzi şəhərlər haqqında məlumat verilmişdir. Əsərdə yer alan bu əhvalatlar bölgədə mövcud olan dini-fəlsəfi düşüncənin və təriqətlərin tarixinin öyrənilməsi baxımından önəmlidir.

Açar sözlər: *Həzini, “Camiül-Mürşidin”, təriqətlər, Əhməd Yəsəvi, Yəsəviyyə, Nəqşbəndiyyə, Eşqiyyə, Kübrəviyyə.*

Giriş

Əhməd Həzini 1533-cü ildə, bəzi mənbələrə görə, Düşənbənin cənub-qərbində yerləşən Hisarda (Okuyucu&Kaçar, 2014: 13), bəzilərinə görə isə Özbəkistanın Sırxandərya şəhərindəki Hisari-Şadmanda (Çəğaniyan) doğulmuşdur (Tulum, 2021 : 13). Yəsəvi təriqətinə 19 yaşında qoşulan alimin nəqşbəndi təriqətinə də meyli olub. Onun iki dəfə İstanbulla gəldiyi, yazdığı əsərləri II Səlim və III Murada təqdim etdiyi məlumdur. III Muradın dövründə, 1574-cü ildə İstanbulda məskunlaşan Həzini ömrünün sonunadək burada qalmışdır.

Ədib haqqında çox az məlumata rast gəlinir və bunlar bir-birini təkrarlayır. Cihan Okuyucu Həzininin “Cəvahirul-Əbrar” əsərinin önsözündə qeyd edir ki, “apardığımız araşdırmalar nəticəsində klassik mənbələrin heç birində Həzinin və ya onun əsərinin adına rast gəlməmişik. Nə şairlərin bioqrafik lüğətlərində, nə də sufilərdən bəhs edən kitablarda onun adı yoxdur”. Maraqlıdır ki, onun fəal bir təriqət mənsubu və təbliğatçısı olmasına baxmayaraq, Osmanlı təzkirələrində də haqqında heç bir məlumata rast gəlinmir. Onun nə zaman və harada vəfat etməsi də məlum deyil (Kunt, 2004: 265-288).

Fars, ərəb və qədim özbək dillərində əsərlər yazan müəllifin mirası “Cəvâhirül-Əbrâr Min Emvâcil-Bihâr” (İstanbul Universiteti Nadir Əsərlər Kitabxanası türkcə

* Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru; Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi; ilhamagultekin@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7595-463X>

altyazmalar bölməsi), “Mənba'ul-Əbbâr fi Riyâzil-Əbrâr” (Süleymaniyyə Kitabxanası), “Huccətül-Əbrâr”, “Təsəllâ'ul-Kulûb”, “Do Mərsiyə” (Paris Bibliotheque Nationale), “Câmiül-Mürşidîn” (Staatsbibliothek zu Berlin) əsərləri və farsca “Divan”ından (Mövlana Muzeyinin Kitabxanası) ibarətdir.

1. “Câmiül-Mürşidîn” əsəri

“Camiül-Mürşidîn” əsəri, qeyd etdiyimiz kimi, sufi təriqətlərinə və şeyxlərə həsr edilmiş, nəsr və nəzmlə yazılmış ədəbi nümunədir. Əsərin yeganə nüsxəsi Berlin Dövlət Kitabxanasında, Ms. orient. Oct. 2847 şifrəsi altında qorunur.

Kitab qəhvəyi rəngli, meşin cildədir. Cild ortadan gül motivi (oval formada, tərs simmetrik) ilə bəzənmişdir. Hər səhifəsində 19 sətir vardır. Əsər tək nüsxədədir və müəllifin özü tərəfindən yazılmışdır.

İlk vərəqində fransız və fars dillərində qeydlər vardır. Bu qeydlərdə müəllifin adı bu şəkildə verilmişdir: “سلطان احمد بن مولانا سراج الدين محمد بن سلطان بن حاجي شاه قريشي ملغب بعرب و متخلص بحزینی الحصارى” (Soltan Əhməd bin Mövlana Sirac-əd-din Məhəmməd bin Sultan bin Hacı şah Qureyşi moləggəb be Ərəb və motəxəllos be Həzini əl-Hisari) yazılmışdır.

Kitab ümumilikdə 118, əsər özü isə 114 vərəqdən ibarətdir. Nəstəliq xətti ilə yazılmış və dörd bölümdən ibarət əsərdə əsas hissələrə keçməzdən əvvəl nət və minacatlara yer verilmişdir.

Əsərin əvvəli məsnəvi formasında yazılmış minacatlardan və eyni mövzuda olan, nəsrə yazılmış mətnlərdən ibarətdir. 12 a vərəqindən etibarən yenə nəzm və nəsrə qarışıq yazılmış, 12a vərəqindən etibarən müxtəlif nətlər (Məhəmməd Peyğəmbərlə bağlı) və mənzumələr yer alır. Bunun ardınca səhabələrin (Əbu Bəkir (24b), Ömər (27a), Osman (31a), Əli (35a) fəzilətindən bəhs edən bölmə başlayır.

Burada müəllif həqiqətin sərhədsiz olduğunu və ən dərin sirlərin məhz arif insanların qəlbinə yol tapdığını vurğulayır, *“doğru tərəzi ilə çöldəkiləri və daxildəkiləri bir-birindən ayırın. Eynən gülü tikandan, xəzinəni ilandan ayırdığınız kimi. Açmış gülü dərmək, tikanı yandırmaq, xəzinəni toplamaq, ilanın başını əzmək ən doğru olandır”*. Şairin bu misralarında “gül” – ilahi gözəllik, “tikan” – qəzəb, imtahan, “xəzinə” – ilahi həqiqət, “ilan” – nəfs, şeytani vəsvəsədir. Həzini bunları birlikdə işlədərək gözəllik və imtahanın, həqiqət və onu əngəlləyən nəfsin birgə var olduğunu göstərir.

هیچ دانی که تو گلی با خار
گنج هستی تو از ازل یا مار
گر گلی بوستان بر افروزی
ور تو خاری بنار عسم سوزی
گر تو گنجی شوی تو بر خوردار
ور تو ماری سر از تنت بر دار

“Heç bilirsən ki, gülsən, yoxsa tikansan? Əzəldən bəri xəzinəsən, yoxsa ilansan? Əgər gülsənsə, bağı işıqlandırarsan (bəzərsən), əgər tikansansa, onu yandırarsan. Əgər xəzinəsənsə, qorunacaqsan, əgər ilansansa, baş itirəcəksən (başın bədənindən ayrılacaq)”, – yazan şair qəzavü-qədəre inancını dilə gətirir, həqiqi elm sahiblərinin ilahi həqiqəti, həqiqi gözəlliyi dadacağına inanır.

Həzini din içərisindəki məzhəb ayrılımalarını, xüsusən Həzrəti Məhəmməd və Həzrəti Əlinin davamçısı olmayanları tənqid edərək onların xristian və buddistlərdən

daha təhlükəli olduğunu yazır. 25a vərəqində rafiziləri və xariciləri utanmaz və səfil adlandırır:

آزمنی و هند و دكبر فرنگ
زین دو سگ زشت ندارند ننگ
راضی و خارجی بوالفضول
دشمن حق اند و عدوی رسول
در ره دین کرده سراسر غلط
رفته برون از ره دین آن سقط

Erməni, hindli və avropalı bu iki mundar qədər utanmaz deyil, Râfızîlər və xâricîlər, o boşboğazlar (Bûl-fudûl), Haqqın və Rəsulun (Hz. Məhəmmədin) düşmənidirlər. Din yolunda etdikləri başdan-başa yanlışdır, O düşkün guruh din yolundan tamamən çıxmışdır.

38b vərəqində müəllif kitabın yazılma səbəbi haqqında məlumat verir və onu bu cümlə ilə başlayır: "... bu kitab sufi təriqətinin şeyxlərinin toplusudur; bu, yolun adətlərini və mənəvi bələdçilərin mahiyyətini əhatə edən dərin bir əsərdir. Allah onların ruhlarını ucaltsın və onlara kömək etsin".

49a-50b vərəqlərində kitabın bölmələri haqqında xülasə xarakterli məlumat yer alır. Müəllif əsəri "parlayan bir saray və ya gözəl çəkilməmiş xoş bir mənzərə" adlandırır və haqqında məlumat verdiyi təriqət şeyxlərini qədim darvazadan asılmış zəncirin bir halqasına bənzədir.

" مبنی بر چهار باب و چهار تنمه به جای چهار در. تا از هر دری سلسله آویخته شود و از هر بابی طریقی انگیزته شود. تا از هر معبری فتح و فتوحی و از هر مَمَری رُوح و روحی بر طالبان آگاه و رونده گان آن درگاه ناچار را از این چهار سلسله میسر گردد انشاءالله تعالی."

2. "Yəsəviyyə" bölməsi

"Camiül-Mürşidin" əsərinin I babı "Cəhriyyə" adlanır. 52b-dən başlanır və 75 vərəqdır.

Əsərdə "Yəsəviyyə" bölməsi 54a vərəqindən və "bütün aləmlərin yeganəsi Ələvi seyyid Əhməd Yəsəvi aşıqların könuəllərinin nişanəsidir" misraları ilə başlanır. Ardından Həzrəti Siddiq (Əbu Bəkr), Həzrəti Heydər (Əli ə), İmam Həsən, İmam Hüseyin, Həsən əl-Bəsrî, Həbib-i Əcəm, Davud ət-Tai, Məruf əl-Kərxi, Əş-Şibli, Əhməd Nəssac, Şeyx Əhməd əl-Ğəzali, Şihabəddin, Şeyx Qasım, Şeyx Xudaydad, Həzrət-i Kazi (Qazi), Seyyid Mənsur, Seyyid Məhəmməd Kasni, Həzrəti Xacə Əbdülxaliq Quqdüvani və başqalarının adları keçən beytlər verilir. Qeyd edək ki, şeyxlər haqqında bu misralarda geniş məlumat yoxdur. Müəllifin yuxarıda nümunə olaraq göstərdiyimiz 49a vərəqində də yazıldığı kimi, halqa-halqa bir-birinə birləşdirilən soy zənciri kimi bəzən sadəcə adları çəkilir, bəzən isə ümumi təsvir xarakterli və axıcılığı qorumaq üçün bir neçə misra ilə mədhləri verilir.

Müxtəlif rəvayətlərin də yer aldığı əsərdə Buxara və Səmərqənd şəhərlərinin mədhinə də rast gəlirik. Müəllif 65b-də yazır:

مشرق و مغرب از بر پیمایی
گر اقالیم را بر فرسایي
نکنند هیچ شهر بر تو ظهور
چون بخارا بنور دین معمور.
هیچ شهری جو مملکت ما نیست

چون سمرقند و چون بخارا نیست
گر سمرقند کنج ایمان است
عرفانست و ز بخارا است بحر.

Şərqi və Qərbi doluşsan da, yeddi iqlimi gəzib atını yorsan da, dinin nuruyla çiçəklənən Buxara kimi bir şəhər görə bilməzsən. Bizim diyarda Səmərqənd və Buxaranın bənzəri yoxdur. Səmərqənd iman guşəsi, Buxara isə irfan dəryasıdır.

Əsərdə bəhsi keçən rəvayətlərdən biri Əhməd Yəsəvinin yerin altında özünə xəlvətgah düzəltməsi ilə bağlıdır (66b). Rəvayətin qısa məzmunu bu şəkildədir: *"...Quyudan yerin altına bir keçid açdılar. O çuxurun altından qibləyə doğru təxminən 40 arşın uzunluğunda bir tunel qazdılar. Orada, hüzugahın önündə, Xızır ilə İlyas əleyhüssəlamın yardımı və sultanın hümməti ilə ciy kərpicdən bir qübbə ucaltdılar. Qübbənin şimal tərəfində bir niş düzəldilər. Bu oyuq o qədər dar idi ki, uşaq belə ora çətinliklə sığa bilərdi, lakin ariflərin meydanının cəngavəri dizlərini sinəsinə sıxaraq orada sükunətlə oturur, ibadətlə məşğul olardı. Dizlərini o qədər sıxmışdı ki, bədəninə yaralar yaranmış, dizinin və sinəsinin sümükləri görünməyə başlamışdı".*

Ə.Həzini Əhməd Yəsəvinin burada 57 il yaşadığını yazsa da, K.Eraslan Türküstanda, Yəsi şəhərində olarkən bir axunddan əldə etdiyi müəllifi bəlli olmayan qədim bir risalədə Yəsəvinin inzivada 63 ilini keçirdiyi və 126 yaşında vəfat etdiyi haqqında oxuduğunu bildirir (Eraslan, 2010: 354). Tədqiqatçı Yəsəvinin məhz 63 yaşında inzivaya çəkilməsini isə Məhəmməd Peyğəmbərin bu yaşda dünyadan köçməsi ilə əlaqələndirildiyi və "onun həsrət qaldığı günəşi mən də görməməliyəm" dediyini qeyd edir (Eraslan, 2010: 359).

Qeyd edək ki, Xacə Əhməd Yəsəvinin 63 yaşına çatdıqdan sonra yaşadığı söylənilən, Qazaxıstanın cənubundakı Türküstan şəhərində yerləşən bu yeraltı məscidin (ev, xəlvət) yaxınlığında daha sonralar onun türbəsi inşa edilmişdir. Hal-hazırədək qorunub saxlanılan abidə yüzillər boyu yəsəvi təriqətinin nümayəndələrinin 40 gün boyunca yaşadıkları ibadət xanası, inziva və zikr guşəsi olaraq fəaliyyət göstərmişdir. Məkan təxminən 4 metr dərinlikdə yerləşir və 18 otaqdan ibarətdir. Bu ibadət xananın Məhəmməd Peyğəmbərin Hira mağarasında inzivaya çəkilməsindən təsirlənərək salındığı düşünülür. Əhməd Yəsəvinin "xəlvət"indən sonra salınan yeraltı məscidlərin yaranmasında isə məhz bu məkanın böyük rolu olmuşdur (Şadkam, 2022: 6).

Təbii ki, günəşin qızmar olduğu quraq bölgələrdə bu yeraltı məkanlar sərin olmaları baxımından da əlverişli idi. Bundan əlavə, qumdaşı və əhəngdaşı kimi yerli qayaların işlənməsi də asan idi. Bu da tikinti materiallarından istifadə etmədən mürəkkəb memarlıq formalarını oymağa imkan verirdi.

Lakin yeraltı məscidlərin hamısı öncədən bu məqsədə xidmət etməmişdir. Məsələn, İstanbuldakı Karaköy yeraltı camisi əslində bizanslılar tərəfindən İstanbulun mühasirəsi zamanı dəniz girintisi olan Haliçə girişini bağlamaq üçün çəkilən zəncirin şimal ucunun birləşdirildiyi Kastellion qalasının zirzəmisini olmuşdur. Bu tikilinin önəminin artmasına səbəb içərisində peyğəmbər səhabələrinin məzarlarının yerləşməsi idi. Əvvəlcə zirzəmi kimi istifadə edilən tikili sonradan bu məzarların kəşfi səbəbindən ibadət yerinə çevrilmişdir. Sultan I Mahmudun dövründə burada sarkofaqlar hazırlanmışdır. Bundan əlavə, I Mahmud buranın üstündə yerləşən malikanəsini də ibadət xanaya bağışlayaraq orada məscid tikdirilməsi ilə bağlı göstəriş vermişdir. Ən çox yeraltı məscidin olduğu bölgələrdən biri Qazaxıstanın Manqıstau bölgəsidir.

QAYNAQLAR:

1. Azamat, N. (1993). Cevâhirü'l-ebrâr, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt VII, s.432.
2. Beben, D. (2020). Aḥmad Yasavî and the Ismâ'îlîs of Badakhshân: Towards a New Social History of Sufi-Shî'î Relations in Central Asia. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 63(5/6), 643-681.
<https://www.jstor.org/stable/27083392> \
3. Eilers, W. & Heinz, W. (1968). *Persische Handschriften. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland / im Einvernehmen mit der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft begr. von Wolfgang Voigt. Weitergef. von Dieter George. Im Auftr. der Akademie der Wissenschaften in Göttingen hrsg. von Hartmut-Ortwin Feistel Bd.*
4. Eraslan, K. (2010). HÂCE AHMED YESEVÎ VE EMİR TİMUR HAKKINDA BİR BELGE. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2010 Bahar (12), 353-438.
5. Gökbulut, S. (2024). "Orta Asya'da Yeseviyye-Kübreviyye İlişkileri". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 34, 214-232.
6. Gökbulut, S. (2024). Harezmlî kahraman bir Şeyhin hikâyesi: Menâkıb-ı Şeyh Necmeddîn Kübrâ üzerine bazı değerlendirmeler. *Edeb Erkan*, 6, 19-32.
7. Hasanov, N. (1999). *Sulton Ahmad Hazînîning "Javohirul abror min amvojil bihor" asari va uning yassaviyshunoslikdagi ilmiy-tarixiy qimmatı* (Dis-5541/1999) [O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Alisher Navoiy nomidagi til va adabiyoti instituti].
8. Hasan, N. (2001). Hazînî'nin Menba'u'l-Ebhâr fi Riyâzi'l-Ebrâr Adlı Eseri, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt III, Sayı 7, 243-249.
9. Hazînî. *Câmiü'l-Mürşidîn*, Staatsbibliothek zu Berlin, Ms. Orient. Oct. No: 2847.
10. Kara, A. (2017). "XVI. Yüzyıl Şairlerinden Hazînî ve Tesellâu'l-Kulûb Adlı Eseri". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, 69-100.
11. Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. 3. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
12. Kunt, İ. (2002). Hazînî ve divanı (inceleme-metin). (Tez No: 113867). [Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi]. YÖK Tez Merkezi.
13. Kunt, İ. (2004). "Sultan Ahmed Hazînî'nin Hayatı ve Eserleri". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt V, Sayı 13, 265-288.
14. Okuyucu, C. (2004). Hazînî ve Yeni Bulunan Eserleri. *Journal of Turkish Studies. Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Cilt XXVIII, sayı 1 [Kaf Dağının Ötesine Varmak Günay Kut Armağanı III], 205-223.
15. Okuyucu, C. (2012). Hazînî ve Eserlerinin Yesevi Çalışmalarındaki Yeri. *Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*, ss. 138-148.
16. Shadkam, Z. ve Sultanbek, U. (2022). Kutlugjon Yesevilik Şeyhlerinden Sultan Hubbi kıssasının Kazakistan nüshası. *Türk kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma dergisi*, sayı 104, 1-14.
17. Refiu'ddin, S., Hasan, N. (2004). "Hazînî'nin "Câmiü'l-Mürşidîn" Adlı Eseri Hakkında". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, cilt V, sayı 12, 159-166.

**About The Only Manuscript Copy of Ahmed Hazini's Jâmiu'l-Murshidîn
Preserved In The Berlin Library**

İLHAMA GULTEKİN**

Summary

This study is about the only surviving copy of Ahmad Hazini's work "Jami'ul-Murshidin" preserved in the Berlin State Library under the number Ms. orient. Oct. 2847. The first information about the work "Jami'ul-Murshidin" was provided by V. Eilers, who prepared the catalog of the manuscript (1968, pp. 274-275). Later, S. Refiu'ddin and N. Hasan (2004, pp. 159-166) conducted a separate study on the work and provided brief information about its sections. However, a comprehensive study on the work has not yet been conducted and published.

The work "Jami'ul-Murshidin" consists of four sections written in prose and verse: Jahriyya – Yasawiya, Khajagan – Naqshbandiyya, Kubrawiyya, Eshqiyya – Sidqiyya. The most extensive among the sections is Yasawiya. The book contains various narrations, information about the sheikhs of the sect and some cities. These stories in the work are important in terms of studying the religious-philosophical thought and history of the sects existing in the region.

Keywords: Hazîni, Jami'ul-Murshidin, Ahmed Yasawi, Yassawiyya, Naqshbandiyya, Kubraviyya, Sidqiyya.

**О единственном сохранившемся в Берлинской библиотеке экземпляре рукописи
Ахмеда Хазини «Джамиуль-Муршидин».**

ИЛЬХАМА ГЮЛТЕКИН***

Резюме

Данное исследование посвящено единственному сохранившемуся экземпляру произведения Ахмада Хазини «Джамиуль-Муршидин», хранящемуся в Берлинской государственной библиотеке под номером Ms. orient. Oct. 2847. Первые сведения о произведении «Джамиуль-Муршидин» были предоставлены В. Эйлерсом, подготовившим каталог рукописи (1968: 274-275). Позже С. Рефиуддин и Н. Хасан (2004: 159-166) провели отдельное исследование произведения и предоставили краткую информацию о его разделах. Однако всестороннее исследование произведения до сих пор не проводилось и не публиковалось.

Произведение «Джамиуль-Муршидин» состоит из четырех разделов, написанных в прозе и стихах: Джахрийя – Ясавия, Хаджоган – Накибандийя, Кубравийя, Эшкийя – Сидкийя. Наиболее обширным разделом является «Ясавия». Книга содержит различные повествования, информацию о шейхах секты и некоторых городах. Эти истории важны для изучения религиозно-философской мысли и истории сект, существовавших в регионе.

Ключевые слова: Хазини, «Джамиуль-Муршидин», Ахмет Ясави, Ясавия, Накибандийя, Кубравийя, Сидкийя.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 25.11.2025

Çара qəbul tarixi: 05.01.2026

Çap olunma tarixi: 28.01.2026

** Doctor of Philosophy in Philology; National Museum of Azerbaijani Literature named after Nizami Ganjavi;
ilhamagultekin@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7595-463X>

*** Кандидат филологических наук; Национальный Музей Азербайджанской Литературы имени Низами Гянджави;
ilhamagultekin@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7595-463X>